

Fran Milčinski:

Vojnopoštne karte.

I.

Streljanje ni za moje živce, preveč poka, zato sem pravzaprav pristaš mirovne ideje, seveda le kolikortoliko in v dopustnih mejah in ne da bi kaj rekel. Poudaril bi le rad, da se mi samemu vidi čudno, kako da sem se s temi svojimi, miru naklonjenimi živci priženil v tako bojevito družino.

Eden mojih svakov je naravnost stotnik, resnični, dejanski stotnik pri vojaki, to je oni z vojnopoštnimi kartami, ki bom zdajle o njih pravil.

Potem je svakinja, ta je bila zaročena z nadporočnikom, dasi se je potem morala zadovoljiti s civilnim pristavom, ki se je vanj izpremenil omenjeni nadporočnik — zaradi ženitne kavcije pač, saj razumete. Zdaj tiči spet v svojem ljubljene kroju, poveljuje bojovitim dalmatinskim črnovojnikom in je stal zadnjič osem dni skupaj v ognju. To ga ni čisto prav nič vznemirilo, takšen je. Pač pa na vsa usta zabavlja slabemu vremenu; če se ne izpremeni na boljše, pravi v pismu, bo še nahod dobil v tej ljuti vojni. In eno uš je nalezal, piše. Sicer se mu ne godi slabo.

Potem imam še enega svaka, tega niso vzeli v vojake: nemara je slaboviden — če nima srčne hibe ali golše, ne vem več natanko. Ali ga pa ne morejo pogrešati v uradu, ker ne zna nikdo pod milim nebom tako lepo šivati važnih uradnih spisov kakor on. Skratka, neko napako ima, kakršnokoli, in so ga zvrgli in mu je ime Alojzij. Pa ker ima po šest gumbov na vsakem rokavu in je v njegovem glasu nekaj velerodnega, ga kličemo za Alojzija, plemenitega Gonzaga. Ta je blizu najbolj bojovit. Doma ima tisti referat, da zastave razobeša, o vojni je poučen, kakor nikdo pod našo streho, in vsakokratno število ujetnikov ve do ulomka natanko. Ulomki prihajajo tistikrat v poštev, če se sovražen mož ni ujel več cel, ampak ga je že manjkal kos na tem ali drugem koncu.

Tast seveda ni vojak, ima že šest križev na hrbtu; zato pa prodaja vojne telovnike in je imel pomočnika, ki so mu ga vzeli v vojno službovanje — premog zmetava na kolodvoru.

No — in slednjič še moja žena. Ne, ne, tega ne trdim, da je tudi bojovita. Toda če sem že vso družino predstavil, potem moram pač vsaj omeniti tudi svojo ženo — to se kratkomalo spodobi, kaj ne da?

Torej moj svak stotnik ni le hraber vojščak, ampak tudi dober sin oziroma brat, svak in stric — slednje mojima dvema paglavcema, pa zdaj so že trije. Odkar je vojna, pridno piše karte, skoraj ne mine dan brez nje. Na vseh je z rdečilom zabeleženo, da so cenzurirane. Pisavo teh zabeležkov poznamo, od roke svaka stotnika je; potemtakem spada cenzura teh vojnopoštних kart v njegov lasten bojni delokrog. Ima pa nedvomno še druga opravila, drugače si ne bi bil sabo vzel dokolenic in snežne kape, spalne vreče in revolverja.

Pisal nam jih je dozdej že nad sto. Te karte vestno urejamo in verno hranimo, zakaj bodo važen prispevek k zgodovini sedanjega silnega boja. Na prvi pogled ne rečem, da se ne vidijo puste in prazne, ko govore zgolj o vremenu in vremenu in takorekoč o ničemer drugem nego o vremenu. Ali učenjak, raziskovalec jih bo znal ceniti, kajti vse skupaj, druga poleg druge nudijo, če nič drugega, pa vsaj velezanimiv, ker nepretrgan in natančen pregled vremenskih razmer, kakršne so vladale za svetovne vojne v izvestnem kraju naše ljube domovine, in lahko gojimo popolno zaupanje v našo slavno vedo, ki bo iz tega gradiva izluščila še kdove kako dragoceno jedro.

Prva karta se torej glasi takole: „Zdrav sem kakor riba v vodi. Vročina je huda. Opravila imam dovolj. Prsrčno Vas pozdravlja“ itd.

Druga: „Godi se mi dobro navzlic hudi vročini. Vojne novice berete itak v listih. Močno sem vprežen. Prsrčno“ itd.

Tretja v istem zmislu, četrta, peta takisto.

Potem šesta: „Vašo dopisnico prejel. Imam se dobro. Dela sila dosti, vročina nekoliko odnehala. Prsrčno“ itd. — Zanimivo, kaj ne? „Vročina nekoliko odnehala.“ Komaj 60 km odtod stoje naši v srditem boju z obupanim sovragom, uradna poročila so redkobesedna in vsi koprnimo po podrobnejših vesteh, kako in kaj. „Vročina nekoliko odnehala“ — zdaj pa imaš!

Torej V deseti vojnopoštni karti pričanja dež, šestnajsta izraža pohlevno upanje, da se vremena skoraj razvedre itd. in opravila ima vedno čez glavo, ubogi svak! Petindvajseta prinaša celo blisk in tresk, navzlic temu je pri dobrem zdravju, le delo njegovo, piše, da je preveč razburljivo.

Svakinja, ki ima črnovojniškega nadporočnika, ta se huduje, češ, kaj bolj pametnega bi pa vendarle lahko pisal z bojišča, nego vreme in nič kakor vreme, saj ni žaba rega. Naj bi vsaj pisal, pravi, kaj da je in kaj pije in po čem je tam moka in po čem drže jajca. Moji ljubi svakinji se pač niti ne sanja, kaj pomenja služba in kaj varovanje vojaških tajnosti. Jaz nisem vojak, kakor sem že povedal:

streljanje mi ne dé dobro; toda mojega svaka docela umem. Zlasti ko je sam cenzor. Dan na dan prebira tisoče in tisoče vojnopoštne kart in tehta njih vsebino, da ne pride med svet kaka spotikljiva vest, potemtakem ne more drugače, nego da so njegove lastne karte spodbuden zgled, bliščeč vzor vsem drugim.

Toda dalje! Potekel je mesec, potekla sta dva, prikimala je jesen in v petdeseti karti se že ponuja sneg. Piše, da mora delati pozno v noč, drugače se mu godi dobro.

V dvainšestdeseti je vreme zopet lepo, dasi pritiska mrz. Počuti se izborno, boji se le, da ne bi od prehudega duševnega napora postal nervozen. Seveda, ako mora noč in dan prebirati vojnopoštne karte, kakršne so! Goji rahlo nado, da bo prišel odtod.

V sledečih kartah se vreme močno izpreminja — sila zanimivo! Omenjena nada pa, da pride odtod, se stanovitno ponavlja v karti za karto in polagoma, toda dosledno prihaja močnejša in močnejša. In smo dobili sedeminšestdeseto: pa si je kar nenadoma kupil konja in gre k svojemu ljubemu polku v fronto in je zelo vesel, zakaj duševno delo bi ga bilo skoraj uničilo. — Ta dopisnica je provzročila doma precejšnje razburjenje; tast, stari mož, si je nem brisal solze, komaj smo mu vsilili lužico okrepčila, kajti čim se razburi, koj mu prideta v nered tek in prebava. O vremenu to pot žalibog ni bilo nič na karti.

No in na sledeči vojnopoštni karti je že bil na poti; cenzurna beležka ni bila več od njegove roke, to se je tudi poznalo vsebini: zdaj je bil prost, zdaj je lahko razmahnil, zdaj ko je odgovornost za cenzuro slonela na drugih ramah. In je pisal: „V diru bom moral jahati, da dohitim svoj ljubi polk in sovražnika. Danes se mi je pripetila nezgoda in sem stopil čez gleženj noter v smradljivo kalužo. Bila je to nezgoda, toda pomenja srečo in vesel in trdno upajoč v našo zmago hitim v boj.“

II.

Vlak ga je peljal z enega konca lepe naše domovine na drugi konec. Spotoma se je na cesarskem Dunaju še založil z vsem, česar treba vojščaku na širni, mrzli poljani, kjer zmaga zori, kjer smrt preži.

In je pisal s pota, kaj vse si je kupil na Dunaju, kako je bilo krasno slovo, kako velikansko navdušenje. In pravi: „Vozim se s častniki, ki so bili že ranjeni, pa se ozdravljeni vračajo v fronto. Kar koprne po trenotku, da se zopet merijo s sovražnikom. Čast

in radost, poleg takih tovarišev stati v bojni vrsti. Zaupajte v Boga in nič ne skrbite zame, godi se mi dobro. Prav pristrčno" itd.

To je bila 75. karta, čez in čez tesno popisana. Vremena ni bilo nič v nji, nemara to pot zanj ni bilo prostora bodisi na karti, bodisi v mislih mojega svaka stotnika. Pač pa se je prvič pojavil ljubi Bog, ki je odslej ostal stalen gost na vseh kartah.

Iz 76.: „Vožnje ni konca, ne kraja. Čuden občutek, voziti se in voziti in ne vedeti smeri in cilja. Še smo sredi miru, toda že ima vse na progi vojaški značaj. Umazana megla stoji nad krajino, pust, enakomeren dež spremlja našo pot. Noči so občutno hladne. Naj Vas ne skrbi, če par dni ne dobite karte, zveze s pošto ni povsod pri rokah. Godi se mi prav dobro. Zaupam v Boga in v našo zmago. Prav iskreno" itd.

Zdaj je doma zavladelo hinavstvo po hiši. Vsi so govorili glasno in veselo, mimogrede omenjali, da tam, kamor se pelje svak, ni posebne nevarnosti — pa svak sam ni vedel smeri in cilja. Od strani smo hodili gledat tasta. Ta ni rekel nič, le miru ni imel nikdar nikjer; pričele so ga boleti noge, pa mu ni dalo sedeti, po-kašljeval je, kakor da ima nekaj v grlu, pa se ni mogel odkašljati. Pri kupčiji se je včasih zmotil, namesto pet kron je rekel pet goldinarjev in nazadnje je iz desetih kron jih dal nazaj petnajst.

Nekaj dni res ni bilo karte, potem je prišlo par vrstic: „Prva noč na prostem. Vendar sem spal dobro, le včasih me je zdramil grom topov. Godi se mi prav dobro, ljubi Bog nas ne bo zapustil. Prav iskreno" itd.

Tretji dan za to je dospela 78.: „Prejel sem ognjeni krst; hvala Bogu, nič se mi ni pripetilo. Moje moštvo se je odlikovalo s presenetljivo hrabrostjo, ponosen sem nanj. Godi se mi izvrstno, hrano dobivamo izborna. Tople stvari, nabavljene na Dunaju, mi služijo prav dobro, kajti ponoči je mraz. Priporočajte se Bogu, da skoraj zmagamo. Prav pristrčno" itd.

Tako so v krajših in daljših presledkih kapale karte. Stalo je v njih o hudem ognju — pa je tast klonil glavo in ščegetalo ga je po grlu. Potem so se zopet vozili po železnici in smo mislili in računali in resnih obrazov drug drugega prepričevali: nemara jih pošljejo kam, kjer ljudje ponoči spe v posteljah in ni preveč blizu brezobzirnega sovražnika, saj vojaštva je treba drugod tudi, ne le tam, kjer srše krogle. Zemljevid je bil noč in dan razgrnjen po mizi, le pomagal nam ni dosti, kajti kraj ni bil nikdar imenovan na nobeni karti.

Svak Alojzij je rekel, da nič ne razumemo; poročila z bojišča da je treba znati čitati, kajti je treba čitati tudi med vrsticami. Prosili smo ga, naj nam izmed vrstic razloži, kod sta svak in njegov polk, pa je bil razžaljen in šel v kavarno in nas pustil v temi in v nemih skrbah.

Čakali smo in vdano upali, pa je spet prišla karta in smo se oddehnili. Stalo je v nji o sijajnem spopadu s sovražnikom, da nam je kar zastajala sapa. Koj poleg pa že nežna tolažba, da stvar ni tako huda, kakor mislijo oni, ki še niso bili v boju, zakaj krogle sicer zelo ogabno sikajo okrog ušes, toda dokler se jih sliši, niso čisto nič nevarne.

Rekel sem: „To je pametna beseda, spričo nje izgublja vojna tri četrtnine svoje grozote.“ Vsi so mi glasno pritrdili. Tast je hotel nekaj reči, pa ni rekel nič in se je obrnil k oknu in gledal ven.

V vseh teh kartah z bojišča je bilo bolj malo o vremenu, veliko pa o Bogu in o točni in izborni preskrbi s hrano, da se počuti prav dobro in da ni treba zastran njega imeti kar najmanjše skrbi. Vse tako zapisano in obrnjeno, kakor da je pravzaprav do vojne živel zgolj v nevolji in pomanjkanju in da mu je šele zdaj, nemara prav v strelskih jarkih, prvič zasijalo solnce sreče.

Da je le srečen! Saj ljudje smo pač različni, vsak ima svojo kožo in svoj okus; vsak že ve, kaj mu ugaja, imam ga rad in mu prav od srca privoščim srečo. — Le tast je tako čuden: od dne do dne je bolj siten, zdaj se že vsakikrat ustraši, kadar zagleda pismo-nošo; če ga ni, mu pa tudi ni prav. In če na cesti sreča ranjenca, ga hitro zalijejo solze. A kr

III.

No, bilo je v ponedeljek, opoldne sem prišel domov pa mi je nasproti priteklo moje malo dekletce, ki je v četrtem letu: „Atek, atek, st'ic je lanjen, mamica se joka.“

Res, ustreljen je bil skoz leve prsi, pisal pa je lastnoročno. Srce in pljuča da niso bila zadeta, tek ima izboren in vse prav prisrčno pozdravlja.

Tasta je kar zlomilo. Crnogled je, pa je rekel: „Mrtev je!“ Mi, da ne, saj je z lastno roko pisal in pisava je krepka in lepa. Tast je trmast, kajti severni Slovan je, in še je trdil svoje, češ, sina predobro pozna: kadar ga je še kaj hudega prizadelo, če in dokler je le mogel, je svojcem prikrival, in če ima prestreljeni prsi, so prestreljena vsaj tudi pljuča, saj jih nosi v prsih in ne v hlačnem žepu. Trajalo je, da smo mu najhujše izbili iz misli. Potem je zahteval, da brzojavimo. Kadar se pri nas kaj izrednega pripeti, je treba vsakikrat brzojaviti, kamorkoli in karkoli, le da se brzojavi. A kr

Zdaj je tustu toliko odleglo, da se mu je razburjenje obrnilo na drugo plat. Postal je hud, ogorčen je bil blizu, da v vojni nazaj streljajo. Pa so mu bili predmeti njegove jeze preveč odrok in je okrog domačih iskal obresti. Drugi so se mu umeknili, zato se je lotil kuharice Žefke, ki je že enajst let pri hiši, dasi vsakih šest mesecev gotovo enkrat odpove službo. Te se je lotil in je šlo za vrečo, staro, strgano vrečo, in za vprašanje, je li bila prej moka notri ali so bile kože. Kreg je bil živahen, glasen in dolg, zmagal ni končno nobeden, le utrudila sta se oba, vrnila se vsak v svoje stare pozicije in življenje je šlo naprej svojo pot.

Vsi pa smo bili teh misli: Nemara je le prav, da je tašča že pred pol leta umrla, kaj bi reva stara trpela v teh dneh, ko je še v miru vedno trepetala za sina v daljini.

Od stotnika pa prihajajo zdaj vojnopoštne karte zopet redno kakor od začetka, skoraj ne mine dne brez nje.

V 81. se zahvaljuje za brzojavko; domov pa ne more in v domačo oskrbo, zakaj zdaj so novi strogi vojaški predpisi, ki tega nikakor ne dopuščajo. (Pa sem komaj dan poprej čital v listih baš nasproten poduk!) Ni treba zastran njega prav nič skrbti, piše, počuti se prav dobro. Koliko časa še ostane tukaj, ne ve; vsak hip se lahko zgodi, da ga kam naprej pošljejo, in so sila strogi ukazi, da ne morejo tega prej nič povedati. —

V 82. razlaga, kje in kako ga je zadelo. Ponosen je, da je prelil kri za cesarja in dom. Škode je dovolj provzročil sovražniku, zato ga je sovražnik tudi ostro jemal na muho: dokaz temu, da mu je preluknjala nahrbtnik cela vrsta strellov, vsi smrtonosni, lepi kožuhasti ovratnik pa so sovražniki celo ujeli in odpeljali s sabo v robstvo. Ljubi Bog je bil pravzaprav milostljiv z njim, da ni poškodba hujša.

Tako je pisal, pa smo se spominjali tiste njegove karte, ki je v nji stopil v ono kalužo, ki pomenja srečo. Rekli smo: „Res, hvala Bogu, da ni hujše ranjen! Ali ranjen je bil vendar in to kaže, da baš popolna ni bila njegova sreča. In smo ugibali, kaj je temu krivo: ali ni stopil s pravo nogo v oni simbol sreče, ali pa dotična kaluža ni bila pristna, prave vrste in kakovosti. Saj danes že vse ponarejajo in pačijo!

V 83. karti je pisal, da se mu rana v prsih dobro celi, bolečine so neznatne, le leva roka ga malo boli, ker je prizadet živec . . . Drugače je pokonci, godi se mu prav dobro. Hudo mu je pač, da je moral pustiti junaški svoj bataljon. — Med vrsticami se je brala rahla bojazen za nadaljnji potek vojaških operacij milijonskih armad,

ko ne bo več njega poleg, našega stotnika, ki je delal sovražniku tako preglavico.

Tako se mu karto za karto boljša zdravje, hrana je izborna, sestre sv. Hildegarde so zelo postrežne in požrtvovalne, kratko povedano: prišel se je rediti.

V 93. so bili v bolnici deležni celo kinopredstave, vrhunca vseh posvetnih užitkov. Prsna rana se mu tako dobro celi, da je zdravnik že več ne pogleda. Seve, leva roka ga bo še dalj časa spominjala, zlasti o vremenu, kadar se bo izpreminjalo. Godi se mu nad vso hvalo izborna.

No, smo deli, da le ni nič hujšega; barometer v roki mu bo nemara še v prid prihajal, ko ga je baš vreme vedno tolikanj zanimalo.

V 97. rane že nima več obvezane, zadošča obliž in tudi pljuča so že čisto zaceljena. — Glej ga, pa je pisal, da pljuča sploh niso bila zadeta! — Sestre, pravi, so sila ljubeznjive, še pečenke mu ne puste, da bi jo sam rezal . . . Ne ve, kdaj bo šel odtoč naprej in kam. Najbrž ga bodo zaradi roke, zaradi živca namreč, poslali še v kako drugo bolnico . . . Vreme je milo, poleg bolnice je krasen park, sprehaja se po parku in je tako zadovoljen, da niti še ni čutil potrebe, da si ogleda mesto. — V domačo oskrbo pa res ne more. Naj zato nič ne mislimo! Vojaški predpisi so taki, pa je. In če v listih drugače stoji, naj listom nič ne verjamemo, zakaj liste pišejo civilisti.

Tako se mu vseskozi tudi v sledečih kartah godi dobro in vedno boljše, rana je res že zaceljena, nekaj časa bo pa še trajalo, da bo tudi roka spet sposobna za vojno službo . . .

Mesec dni je poteklo in nekaj čez, odkar je bil ranjen. No, prsna rana je nemara res že dobra in če še ni, pa bo jutri ali pojutrišnjem. Radoveden sem pa, kaj je z njegovo roko — mesec dni je poteklo in nekaj čez, pa še vedno ne bo tako kmalu „spet sposobna za vojno službo . . .“ Pisava na kartah bi bila vobče v redu, saj piše z desno; vendar pa mu tu in tam kaka črta uhaja, kakor da pisoč ni držal karte z levico . . . Kaj je z njegovo levico? Pred dvema letoma je bil na življenje ali smrt operiran, pa je omenil operacijo šele potem, ko jo je že prebolel . . . Je res take sorte, da rad prikriva, kar je neprijetnega. — Če ne prikriva tudi kaj zastran roke! Podobno bi mu bilo . . . In če se ni morebiti one smrhljive sreče, ki je odhajajoč v fronto stopil vanjo, tudi le izmislil in ni vanjo stopil? Kar na lepem si jo izmislil zgolj v ta namen, da smo mi doma bolj pogumni in brez skrbi? . . .